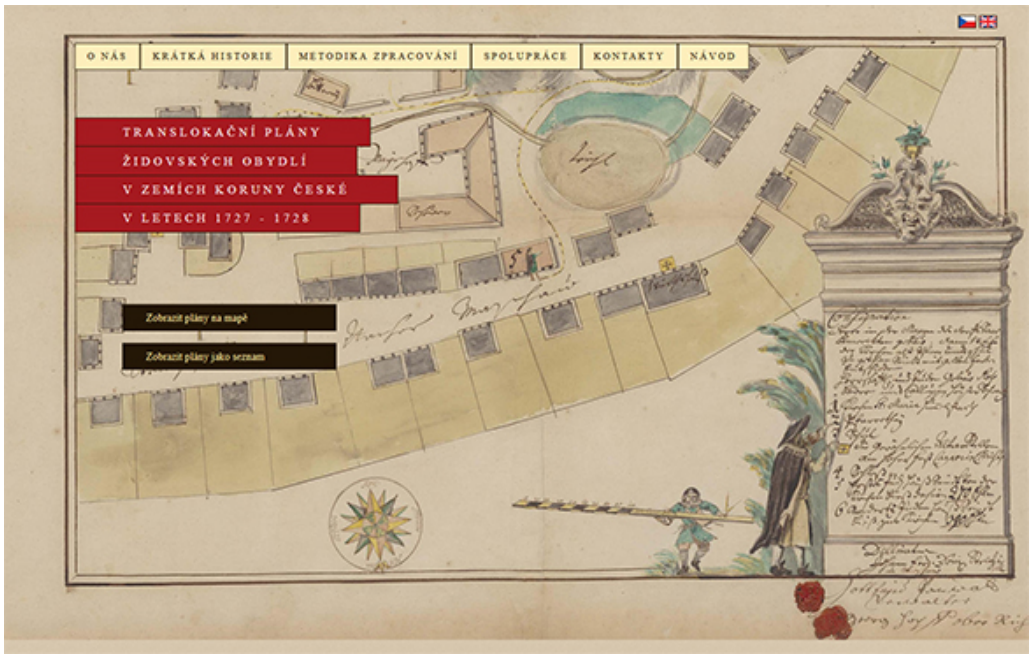
W ramach współpracy Archiwum Narodowego w Pradze i Instytutu Geodezji, Topografii i Kartografii opracowano aplikację internetową, zapewniającą dostęp do wyników badań nad planami osadnictwa żydowskiego w Czechach z lat 1727–1728. Plany te - stanowiące unikatowy zbiór kartograficzny - zostały uznane w 2018 r. za Archiwalne Zabytki Kultury, a obecnie trwają zabiegi o umieszczenie ich na liście światowego dziedzictwa UNESCO.

Widok strony głównej

W udostępnionej aplikacji lokalizacje poszczególnych osad żydowskich umieszczane są na współczesnej mapie przeglądowej Republiki Czeskiej, a sama aplikacja umożliwia przeglądanie starych planów, wraz z zachowanymi do nich dokumentami archiwalnymi, oraz ich porównywanie z mapami tzw. Drugiego katastru gruntowego, zwanego też Metryką Franciszkańską (od cesarza Franciszka II) oraz aktualnymi zdjęciami lotniczymi. Aplikacja pozwala wyszukiwać lub filtrować plany osadnicze ludności żydowskiej według kilku kryteriów. Jednocześnie do zapewniono możliwość wstawiania tutaj inne plany, które wciąż czekają na odkrycie i przetworzenie.

Plany translokacji osad żydowskich w krajach koronny czeskiej z lat 1727–1728 stanowią zbiór o niezwykłej wartości, dający wiarygodny obraz wewnętrznego rozwoju osadnictwa i jego topografii oraz dokumentujący między innymi sytuację ekonomiczną i społeczną ludności żydowskiej na ziemiach czeskich. Na podstawie porównania z innymi źródłami, a zwłaszcza ze szkicami katastralnymi, można w pewnym stopniu prześledzić rozwój osadnictwa żydowskiego w ponad 100-letnim okresie (do połowy XIX wieku).
Powstanie planów związane jest z reskryptem Karola VI z 1726 r. dotyczącym przemieszczania się już osiedlonych mieszkańców. Istotą była identyfikacja miejsc wyznaczonych dla osadnictwa ludności żydowskiej, usunięcie żydowskich domów i mieszkań z okolic kościołów chrześcijańskich, oddzielenie osad żydowskich od poszczególnych miast i wsi w ogóle, w tym określenie szczególnych warunków dotyczących wyglądu istniejących budynków i nowo wybudowanych. Miało to zapobiec potencjalnym konfliktom religijno-narodowościowym.
Głównym osiągnięciem związanym z realizacją reskryptu stało się stworzenie ponad dwustu planów miejscowości czeskich i morawskich oraz śląskiej części Austrii. Do dziś zachowało się 149 planów z lat 1727-1728. Jednak można zakładać, iż w zasobach archiwów regionalnych, lub innych instytucjach gromadzących archiwalia (muzea, galerie) istnieją kolejne plany.
Plany czeskich gmin zawierających żydowskich domy lub enklawy ludności żydowskiej z pierwszej połowy XVIII wieku, w liczbie 98 sztuk, przechowywane są w Archiwum Narodowym w Pradze. Plany morawskich miast i wsi w ilości 45 sztuk, zdeponowane są w Morawskim Archiwum Ziemskim w Brnie. Dla Śląska zachowało się sześć map, stanowiących zasób Archiwum Ziemskiego w Opawie.
Obok dostępniej on-line aplikacji wyszła też odrębna publikacja, zawierająca mapy umieszczone w Internecie. Jest to publikacja zbiorowa, opracowana pod redakcją F. Paulusa, Š. Steinovej, pt. „Krajina a urbanismus na rukopisných plánech z 18. století”, Praha 2020.

Więcej: Translokační plány židovských obydlí v zemích Koruny české v letech 1727 - 1728

oprac. Ivo Łaborewicz
AP Wrocław O/Jelenia Góra